

Ugrilaiset kielet

Kielitieteen jaoksissa pidettiin ugrilaisia kieliä käsitteleviä esitelmiä yhteensä 35. Näistä noin puolet oli hungarologiaa, unkarin kieltä käsitteleviä. Obinugrilaisista kielistä oli ostjakki hallitsevasti esillä: kaikkiaan kymmenen esitelmää käsitelti ostjakin erityiskysymyksiä, kun vogulin kieltä käsiteltiin vain kolmessa esitelmässä. Niin ikään kolmessa esitelmässä olivat mukana molemmat obinugrilaiset kielet, ja vain yksi esitelmä oli otanut aiheeseen kaikille ugrilaisille kielille yhteisen ongelman. Myös Kalifornian ugrit olivat esillä, kuten olivat Turussakin viisi vuotta sitten. Valtaosassa esitelmiä oli otettu tarkasteltavaksi eri kielten hyvin spesifisiä ongelmia, kun taas kielten keskinäistä vertailua ja yli kielirajojen ulottuvaa kielihistoriallista vertailua oli hyvin niukalti esillä.

Ainoa keskeisesti yleisugrilaisena esiin nousut teema oli kaikille ugrilaisille kielille tyypillinen kaksoiskonjugaatiojärjestelmä eli subjekti- ja objektikonjugaation (määräisen ja epämääräisen taivutuksen) ero. Tästä aiheesta kuultiin kolme esitelmää, jotka kaikki tarkastelivat kaksoiskonjugaation ongelmaa eri lähtökohdista. Ainoa vertailevaa ugrilaista tutkimusta edustanut esitelmä oli unkarilaisen

LÁSZLÓ HONTIN »Ugrilaisten kielten objektikonjugaation alkuperästä». Italialainen ANGELA MARCANTONIO lähestyi unkarin kaksoiskonjugaation motivaatiota typologisesta ja funktionaalista näkökulmasta, ja MARGIT SZALACSEK Unkarista käsittelee subjekti- ja objektikonjugaation nykykäyttöä pohjoisostjakissa, missä se näyttää rikkovan alkuperäistä järjestelmää.

Kauimpana kielen historiassa samoili László Honti. Hän pohti koko kaksoiskonjugaatiojärjestelmän syntyedellytyksiä sekä verbintaivutuksen eriytyneen ajankohtaa. Kaksoiskonjugaatiotahan tavataan ugrilaisten kielten lisäksi myös samojedikielissä sekä mordvassa. Objektikonjugaation muodot eri kielissä ovat rakenteellisesti kuitenkin niin erilaisia, että vaikka kaksoiskonjugaation on aiemmin oletettu syntyneen jo kantaauralissa, tätä kantakielen objektikonjugaatiota on pidetty vaillinaisena siten, että se on ollut käytössä vain yksikön 3. persoonassa. Honti pitää hyvin epätodennäköisenä sitä, että tällainen vaillinainen systeemi voisi ensin jossain kielimuodossa säilyä hyvin pitkään ja sitten vuosituhsien jälkeen täydellistyisi joissakin kielissä ja katoaisi toisista jälkiä jättämättä. Esitelmällä vogulin ja ostjakin eri murteiden toisistaan poikkeavia paradigmoja hän osoittaa, kuinka nopeasti verbinmuodot voivat muuttua toisennäköisiksi, vaikka eri murteiden edustukset todistettavasti palautuvat yhteiseen systeemiin. Hän päätyy siihen oletukseen, että vaikka objektikonjugaatio onkin ilmeisesti saanut alkunsa yksikön 3. persoonasta — siten, että verbiin on liitetty yksikön 3. persoonan persoona- tai demonstratiivipronomini, kun objekti itse puuttuu pintarakenteesta —, objektikonjugaatiosysteemi on kuitenkin nopeasti täydellistynyt myös muihin persooniin kantaugrissa ja kantasamojedissa tai jo uralilaisessa kantakielessä.

Angela Marcantonio tarkasteli kaksoiskonjugaation ongelmaa yksinomaan unkarin perspektiivistä. Konjugaatiosysteemin synnyn varhaisimmista vaiheista

Vasemmalta Robert Austerlitz (New York), László Honti (Budapest) ja Mati Hint (Tallinna). Valok. Pertti Virtaranta.

hän hyväksyi Hontin käsityksen, mutta subjekti- ja objektikonjugaatioiden eriytymiselle unkarissa hän ehdotti toisenlaisia motiiveja. Hän sanoo eron unkarissa olleen topiikki—fokus-funktioiden kieliopillistumista. Tämän hän perustaa omiin havaintoihinsa muinaisunkarin topikaalisesta mekanismista, jossa lauseenjäsenten keskinäinen järjestys ei kuvastanut topiikin ja fokuksen asemaa niin tarkasti kuin nykyunkarin sanajärjestys. Määräinen taivutus olisi siis alun perin (tai jossakin muinaisunkarin vaiheessa) ollut jonkinlainen topikaalisuuden osoitin ja siirtynyt

nykyiseen, objektin määräisyyden ilmaisemiseen, vasta sanajärjestyksen vakiinnuttua. Oletus ei ole kokonaan vailla kiintoisuutta mutta vaikuttaa silti hyvin epätodennäköiseltä, varsinkin kun määräisen taivutuksen alkuperäinen motivaatio kiistatta liittyy objektiin.

Margit Szalacsekin näkökulma oli aivan toisenlainen: hän tarkasteli kaksoiskonjugaatiojärjestelmän nykytilaa pohjoisostjakissa ja sitä, kuinka objektikonjugaation funktio on muuttumassa totutusta määräisen objektin ilmaisemisesta. Hän pitää alkuperäisenä ja objektikonju-

gaation perinnäisenä motivaationa sitä esim. nykyunkarissa vallitsevaa jakaumaa, että määräistä taivutusta käytetään määräisen (aikaisemmin mainitun, muuten tunnetun tai esim. omistusliitteen avulla määritetyn) objektin yhteydessä ja epämääräistä aina muulloin. Tätä »pääsääntöä» noudattaa suurelta osin pohjoisostjakkikin, mutta sitä rikkoo Szalacsekin tutkimasta aineistosta peräti kolmannes. Poikkeamia on kumpaankin suuntaan, useimmiten kuitenkin niin, että epämääräistä taivutusta käytetään myös määräisen objektin yhteydessä. Szalacsek pohti tälle aiemminkin huomatuille ilmiölle annettuja selityksiä ja päätyi lopulta itse esittämään hypoteesia, jonka mukaan kaksoiskonjugaatio olisi siirtymässä uuteen funktioon, aspektin ilmaisemiseen. Oletus kaipaa lisätutkimusta, mutta Szalacsekin mukaan näyttää siltä, että määräistä taivutusta käytetään, kun verbillä on perfektiivinen aspekti, ja epämääräistä silloin, kun verbin aspekti on duratiivinen.

Unkarin kieltä koskevissa esitelmissä suosituin aihekokonaisuus oli kielikontaktien ilmentymät, joista pidettiin viisi esitelmää. Ajassa kauimmas taaksepäin oli siirtynyt TIBOR KESZTYÜS, joka käsitteli slaavilais-unkarilaisia kontakteja 1000-luvulla sen oletuksen perusteella, että paikannimi *Oztopán* Dunántúlissa on lähtöisin muinaisslaavista. Slaavilais-unkarilaisia kontakteja käsitteli myös P. N. LIZANETS Užgorodista Moldaviasta. Hänen esitelmänsä aiheena olivat leksikaalis-semanttiset yhtäläisyydet Karpaattien—Balkanin monikielisellä alueella. G. I. MELIKA puolestaan selvitti unkarilais-ukrainalais-saksalaisten kielikontaktien ilmentymiä. Kaksi kielikontaktiaiheista esitelmistä käsitteli aivan nykyhetkeä. Amsterdamissa toimiva ERZSÉBET BEÖTHY esitteli unkarilaisten siirtolaislasten kieltä koskevaa tutkimushanketta ja sen tuloksia. ÁGNES SZOBOSZLAY-KORNYA Debreceenistä piti esitelmän, jonka nimenä oli »Onko nykypäivinä suomalais-unkarilaisia kielikontakteja?» Vastauksena oli joukko suomesta unkariin lainattuja sa-

noja. Kovin merkittävästä lainavirrasta ei ole kysymys: sanat esiintyvät Suomea käsittelevässä kirjallisuudessa ja ovat sellaisia kuin *Suomi, Karjala (Finnország, Karélia -nimien sijaan), sauna, sisu* jne.

Myös unkarin kielen menneisyys ja historiallinen kehitys tuhannen viime vuoden aikana oli esillä useassa hungarologisessa esitelmässä. Unkarihan on historiallisen tutkimuksen kannalta kiitollinen kohde, kun kirjallisia dokumentteja on runsaasti jo 1400-luvulta lähtien ja lisäksi lyhyempiä ja sporadisia tekstejä, tekstikatkelmia ja yksittäisiä kirjoitettuja sanoja jo lähes 1000 vuoden takaa. ANTAL BARTHA kysyi, millaista kieltä unkarilaiset puhuivat 900-luvulla, jolloin he saapuivat nykyiseen kotimaahansa. Hänen ongelmanaan oli lähinnä turkin kielen voimakas näkyminen vanhimmissa vähäsanaissa kielimuistomerkeissä sekä se, että 900-luvun kronikoitsijat ovat yleensä yhdistäneet unkarilaiset turkkilaisiin. Kielimuistomerkeissä on myös kuitenkin niin selvästi nimenomaan unkarilaisia sanoja, ettei minkäänlaista sekoittumista turkkilaisiin ole syytä olettaa.

MÁRIA MÁTAI käsitteli adverbien kehityksen pääpiirteitä ugrilaisesta kantakielestä nykyunkariin. Adverbeissahan tavaataan sellaisia vanhoja yksinkertaisia paikallissijojen päätteitä, jotka nykyisin eivät enää ole produktiiveja. Adverbien funktioissa on tapahtunut muutoksia enimmäkseen siihen suuntaan, että alkuaan ablatiiviset adverbit ovat muuttuneet funktioltaan lokatiivisiksi. Joskus myös lokatiivista on tapahtunut siirtymistä latiivin suuntaan. ÁRPÁD SEBESTYÉN taas antoi läpileikkauksen unkarin postpositiivisysteemin ja postpositioiden käytön kehityksestä 1400-luvulta nykypäiviin. VALÉRIA RÉVAYN aiheena olivat unkarin verbien rektiot 1400-luvun raamatununkarinnoksissa sekä rektioiden suhde latinan vastaaviin konstruktioihin. Hän oli todennut, että unkari on tässä suhteessa ollut hyvin itsenäinen ja että kääntäjät ovat rohkeasti käyttäneet nimenomaan unkarille tyypillisiä idiomeja.

Neuvostoliittolaiset obinugrialaisten kiel-

Kongressin osanottajia lähdössä laivamatkalle Vytšegdalle. Vasemmalta Gert Sauer (Berliini), János Gulya (Göttingen), Päivikki Suojanen, Jean Perrot (Pariisi), Esko Koivusalo, Péter Domokos (Budapest), Osmo Ikola, Wolfgang Veenker (Hampuri), B. A. Serebrennikov (Moskova), Gábor Bereczki (Budapest) ja N. N. Rotšev (Syktyvkar). Valok. Pertti Virtaranta.

ten tutkijat olivat keskittyneet nimistön-tutkimukseen. N. K. FROLOV oli tutkinut ugrilaisten kansojen liikkeitä Länsi-Siperiassa näiden jälkeensä jättämien paikannimien perusteella, ja Z. P. ANUFRIJEVA oli jäljittänyt ugrilaisperäisiä paikannimiä Euroopan puolelta Petšoran varsilta. Obinugrilaisten nykyistenkin asuma-alueiden nimistöä olivat tutkineet T. N. DIMITRIJEVNA ostjakin ja G. V. GLINSKIH vogulin osalta, edellinen Irtyšin ja jälkimmäinen Tavdan varsilta. Kuultiin myös foneetiikan piiriin kuuluvia esitelmiä, mm. J. E. I. ROMBANDEJEVAN kuvaus jälkitavun vokaalien muutoksista vogulin kirjakeleessä.

Ostjakin tutkimus on Itä-Saksassa erittäin vireää; sikäläiset tutkijat pitivät neljä ostjakkiaiheista esitelmää. BRIGITTE SCHULZE käsitteli ostjakin yhdyssanojen rakennetta ja LISELOTTE HARTUNG yhdyslauseita. Molemmat työt liittyvät Berliinissä käynnissä olevaan parallellismin

tutkimushankkeeseen. PETRA HAUDEL kertoi ostjakkilaisista henkilönnimistä, joita hän oli löytänyt vuodelta 1639 peräisin olevasta veroluettelosta. Ostjakin suursanakirjan päätoimittaja GERT SAUER on tutkinut deskriptiivistä sanastoa ja esitteli mm. kokonaisia deskriptiivisiä johdosparadigmoja. Ostjakin deskriptiivisessä sanastossa on usein erikoinen äänneistö; ne sisältävät runsaasti normaalisanastossa harvinaisia kakuminaalisia ja liudentuneita dentaalikonsonantteja. Myös vokaalivaihtelu on varsin tyyppillistä deskriptiivisanoille.

Unkarilaisista EDIT VÉRTES esitti tarkennuksia Wolfgang Steinitzilta periytyvään ostjakin murteiden luokitteluun. MÁRTA CSEPREGI luokitteli ostjakin finitiiverbejä, jotka eri murrealueilla sisältävät aikamuodoissa taivutettaessa erilaisia tempus-, johdin- tai partisiippiaineksia. Hän on löytänyt eri tyyppien välillä eri

Katsauksia

murrealueilla komplementaareja distri-
buutiosuhteita. BÉLA KÁLMÁNilla oli esi-
telmässään mukana molemmat obinugri-
laiset kielet. Hän esitteli tekstintutkimuk-
sen soveltamismahdollisuuksia ostjakkiin
ja voguliin.

Los Angelesissa vaikuttavan OTTO SA-
DOVSKYN käsityksiin Kalifornian ugreista
on vaikea ottaa kantaa. Sadovszkyhan
esitteli jo Turun kongressissa v. 1980 ai-
neistoa, jonka perusteella hän väittää, et-
tä Kalifornian wintu-intiaanit ovat itse
asiassa voguleja ja miwoka-intiaanit ost-
jakkeja. Sikäli kuin olen hänet oikein
ymmärtänyt, ei kyseessä ole vain kielten
vaikutus toisiinsa vaan se, että kyseiset in-
tiaanikieliset todella ovat ugrilaisia kieliä.
Ne sisältyvät myös hänen piirtämäänsä
uralilaisten kielten sukupuuhun, joka si-
ten ugrilaiselta haaraltaan on melko se-
kava. Hän nimittäin jakaa obinugrilaisen
kantakielen kolmia ostjakkiin, voguliin ja
cal-ugriin, joista viimeinen kuitenkin ja-
kautuu takaisin ostjakkiin (siitä miwoka)
ja voguliin (josta wintu). Sadovszkylla on
omien sanojensa mukaan 250 sanan luet-
telo täysin tai lähes yhtäläisiä intiaanikiel-
ten ja ugrilaiskielten sanavertailuja. Niitä,
joita hän esittää, voi vain hämmästellä:
sanat ovat lähes identtisiä, mutta kysy-
mys tuskin silti voi olla muusta kuin sat-
tumasta. Kieliopillisia vertailuja Sa-
dovszky ei ole kirjallisesti esittänyt, mutta
esitelmänsä yhteydessä hän kertoi, että
intiaanikielten sijajärjestelmä on hyvin
samanlainen kuin obinugrilaisissa kielissä
(näissäkin tosin sijojen määrä vaihtelee
murteittain kolmesta seitsemään). Ver-
bintaivutuksen erot ovat melkoiset. Syk-
tyvkarin esitelmässään Sadovszky tarkas-
teli ugrien saapumisajankohtaa Kalifor-
niaan ugrilaisen $k > \chi > h$ -äänteenmuu-
toksen valossa ja tuli siihen tulokseen, et-
tä muutto on tapahtunut varsin myö-
hään, ehkä vasta 1700-luvulla. Kaiken
kaikkiaan Sadovszkyn teorian tekee epä-
uskottavaksi se, että Siperiasta 1700-lu-
vulla, sekä vogulin että ostjakin eri mur-
teiden eriytymisen jälkeen, olisi lähtenyt
Amerikan mantereelle edustava otos obin-
ugrilaisien kielten eri murrealueiden

edustajia, jotka Kaliforniassa olisivat su-
lautuneet intiaaneihin ja samalla säilyttä-
neet alkuperäiset kieli- ja murre-erot.

ULLA KULONEN-KORHONEN

